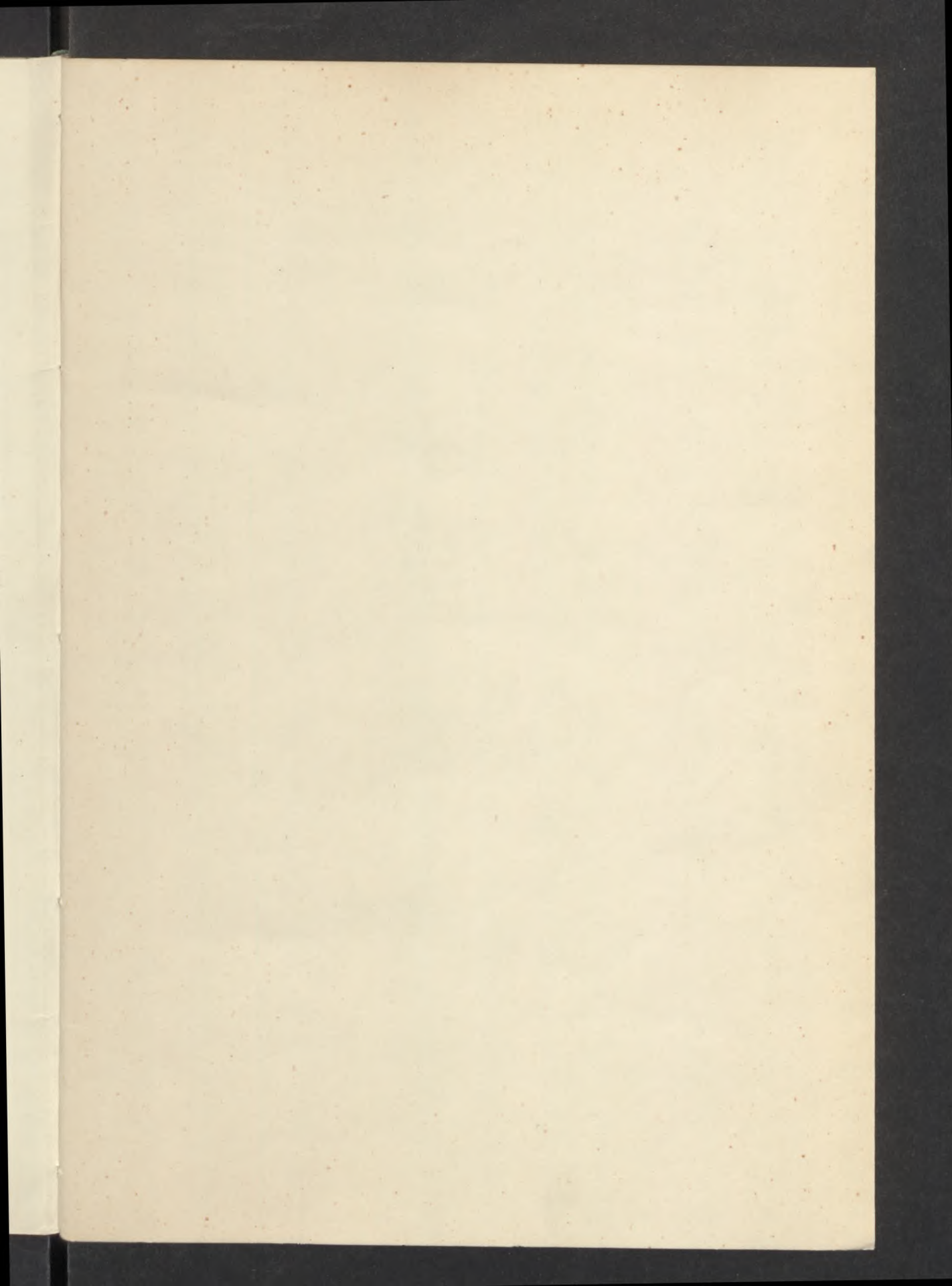

617.783

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

I. Nyomt. Növényműhely

1930. évi 12. sz.

P2

Rapaics Raymund.

Árvalányhaj.

Szökén, büszkén pompázik a magyar cserkész kalapján, s ahol cserkészeink megjelennek, mindenütt a magyar föld szeretetének meleg sugarait ontja. Úgy ismerjük és úgy ismerik külföldön is, mint a legjellegzetesebb népies magyar kalapdísz, mely a kalapon is a virágos magyar málok és puszták májusi gazdagságát és bűbáját hirdeti hervadhatatlan emlékezéssel.

És különös módon mégis alig-alig foglalkozott vele a magyar tudomány. Némileg még a botanikusok, de már például a történetírók nem méltatták figyelmükre. A költészetben PETŐFivel, TOMPÁVAL és JÓKAIVAL mult el az ideje, a művészet fel sem fedezte az árvalányhaj-rét csodálatos szépségeit. Úgy érzem tehát, mulasztást pótolok, mikor elindulok az árvalányhaj nyomán és feltárom a mult időket, hogy megtudjuk, miként jutott ez a jellegzetes dísz a magyar nép kalapjára.

Mert hosszú utat kellett az árvalányhajnak addig megjárnia, míg végre megpihenhetett a magyar cserkész kalapján. A természet bizony más célra rendelte, s az ember hosszú idők alatt hódította el a természetből, mint a növényvilágnak minden termékét.

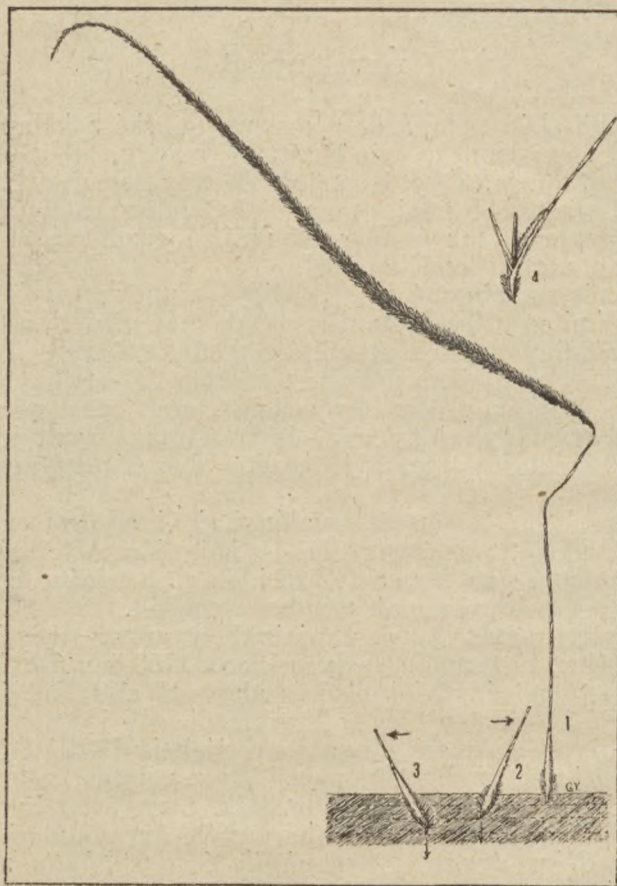
Árvalányhaj nevet hord napjainkban annak a szikár fűnek bonyolult szerkezetű termése, melyre LINNÉ 1753-ban a *Stipa pennata* nevet ruházta, a növényfajok első és alapvető matrikulájában. Ez a növényfaj óriási területen honos: Európából betérjed messze Ázsiába, nyugaton pedig még Amerika napos preriéit is díszíti Új-mexikóban, Texasban és Arizonában. A pontosabb vizsgálatok ezen a hatalmas területen sokféle alakját különböztették meg, egyedül országunk csonka határai között is legalább háromféle árvalányhaját találunk, melyeket ma *Stipa Joannis*, *stenophylla* és *dasyphylla* néven ismer a tudomány.¹

E sokféle árvalányhajnak azonban közös tulajdona forgónak nevezett termése, mely lényegileg három részből áll: a füvekre általában jellemző szemtermésből s az ezt borító két levélből és pedig a kisebb és vékonyabb pelyvából és a nagyobb, fent 10–40 cm hosszú, alsó részében csavart, közepén térdalakban hajlított, felül tollas szálkába futó toklászból. A szálka felső, nagyobb, tollas rész repítő készülék; ha a termés megéri, a szél magával ragadja a bugából s a nagyfelületű, de rendkívül könnyű tollas rész révén hosszabb ideig röpíti a levegőben.

¹ JÁVORKA S. szóbeli közlése.

A forgó alsó része: a toklász, a pelyva és a kettő közé zárt szemtermés, súlyánál fogva horgonyszerűleg lóg a repítő részen. A toklász töve hegyes tövisben végződik, mely leszálláskor nyomban utat üt a szemtermést rejtő toklásznek a talajban. A toklászt alsó felén felfelé álló serték borítják. Ezekkel horgonyozza magát a földbe, sőt a toklász hegye a szél lengetése következtében e serték révén mindig mé-

I. kép. Az árvalányhaj forgója (1) a földre száll s a szél döntése (2) következtében (3) mind mélyebbre furakodik (a nyilak a szélirány váltakozását jelzik). Fent (4) a szét-nyitott pelyva és toklász között a szemtermés. CSAPODY VERA rajza.

lyebbre és mélyebbre nyomul a talajba. Ugyanis a visszafelé álló, rugalmas serték a forgó eldöntésekor egyrészt megakadályozzák, hogy a toklász kihúzódhasson a földből, másrészt ugyanakkor a talajba horgonyzott toklászt az eldöntés ereje benyomja a földbe.²

Ez a berendezkedés a leíró szavak gyengesége miatt első halásra nem látszik valami nagyon hatékonynak. Valójában azonban

² KERNER: Pflanzenleben. 1888. I. p 576—578.

2. kép. Árványhajrét a nagymarosi Ördöghegyen: fent szélcsendben alul szélben.
(PÉNZES A. felvétele.)

nagyon eredményes és a földre hullott forgó a legnagyobb könnyedséggel nyomul a talajba. Hogy milyen kiváló ez az egész berendezkedés, azt legjobban két jelenségből ítéld meg. Az egyik az a közismert játék, melyet az egérárpa kalászával szokunk üzni, mikor észrevétlenül szomszédunk kabátujjába dugjuk. Alig mozdul szomszédunk karja s az egérárpa kalásza a rugalmas és felálló szálkák,

valamint azok visszafelé álló sertéi következtében már felnyomult a vállára, vagy hónaljába. A másik szemléltető és egyszersmind bizonyító jelenség, hogy az árvalányhaj forgója nem egyszer az állat szőrébe gabalyodván, befúródik a bőrbe is. Különösen veszedelmes a híre e tekintetben az árvalányhaj testvérfajának, melyet LINNÉ *Stipa capillata* néven különböztetett meg, s amelynek forgója abban különbözik az árvalányhajétól, hogy a toklász szálkája nem tollas és jóval erősebb. Furakodásában higroszkópos csavarszerkezete viszi a főszerepet. Az Alföldön is sok bajt okozott a *Stipa capillata* forgója a juhokban s a mult század első felében, mikor nagy nyájakban legeltek a juhok az Alföldön, számottevő károk keletkeztek az ilyen módon megkínzott és elpusztult jószágok veszte következtében. A helytartótanács akkor az egyetemhez fordult szakvéleményért a Cegléd körül pusztító különös járvány ügyében s a feleletet HABERLE írta meg, felvilágosítást adván a *Stipa capillata* forgójának szerkezetéről és viselkedéséről.³

Az árvalányhaj a szél gyermeke, ahogy a költők mondanák, avagy a biológia nyelvén: alkalmazkodás a szélhez a termés szállítása érdekében. És kétségtelen, hogy az árvalányhajrét is akkor gyönyörködteti legjobban a szemünket, amikor a szél vágykeze lágyan meg-símogatja szőke szép haját. Szélcsendben kócosan-lomposan dísztelenkedik az egész árvalányhajrét (2. kép).

Úgy lászik, LINNÉ is erre gondolt, mikor növényünket megnevezte. *Stipa* ugyanis a görög *sztüpeion* (sztüpe) származéka, melynek körülbelül lenkóc a jelentése. E görög szó latin alakja *stupa* és *stuppa*, ezért némely szakmunkában *Stupa* néven találjuk az árvalányhaját. Bár sem a görögök, sem a rómaiak nem ismerték ezt a növényt és először LINNÉ használta ezt a görög-latin szót az árvalányhaj tudományos neve gyanánt, mégis az árvalányhaj német eredetű népies nevei közül több azt bizonyítja, hogy a lenkóceról vett hasonlat régebbi eredetű. A lenről vett német árvalányhaj-nevek között elsősorban a *wilder Flachs*, *Sandflachs* és *Bergflachs* ötlik szemünkbe. További vizsgálatok azonban azt is kiderítették, hogy a lenkóera alapított hasonlat magyarázza meg növényünk *Frau Harfenbart* nevét is. *Frau Harfe*, más alakjában *Harke*, *Herke* és *Holla*, a germán mitológia istenasszonya, kinek egyebek között a len is védenecsei közé tartozott.

Feltűnő, hogy a német nyelv milyen gazdagon felruházta neveikkel az árvalányhaját, de azért nagyon-kérdéses a jogosultsága annak, hogy a német botanikus pusztán a német névhalmazból igyekszik rekonstruálni az árvalányhaj névváltozásainak történetét.⁴ A nevek másik csoportját ugyanis arra az időre vezeti vissza, amikor a szerzetesek megkeresztelték a pogány germánokat, s a germán mitológia isteneit. Ekkor *Frau Harfe* is átadta védenecseit Máriának és a szenteknek s az árvalányhaj krisztianizált nevei lettek: *Marienflachs*, *Liebfrauenhaar*, *St. Iwansbart*, *St. Prokopsbart* és *Joachimsbart*. A naturalisztikus nevek, mint *Wiesenhaar*, *Steinhaar*, *Federgras*, *Pfriemengras*, a XVII. és XVIII. század botanikai műveiből szivárogtak a nép ajkára.

³ GOMBOCZ E.: Az árvalányhaj mint betegségek okozó. Bot. Közl. 1914.

⁴ HEGI: Illustrierte Flora von Mittel-Europa. 1906. I. p. 203.

Hogy az árvalány német neveinek ismertetett történetét kétségbevonom, arra alábbiak adják meg a magyarázatot.

Magyarban e növénynek egyetlen nevét ismerjük, ennek azonban pontosan megállapítható az eredete. Az árvalányhaj szó, mint növény-név már a XVI. sz. irodalmában megjelent, de ekkor még — és további három századon át — egészen más növényeknek volt a neve és csak a XVIII. század utolsó évtizedében alkalmazták először arra a növényre, melyet ma szőlítunk árvalányhaj néven.

3. kép. Vénushaj (*Adiantum capillus Veneris*), eredetileg ezt a páfrányt nevezték árvalányhajnak. (HEGI nyomán.)

4. kép. Az árvalányhaj képe CLUSIUS művében.

Az árvalányhaj neve először SZIKSZAI FABRICIUS BALÁZS szójegyzékében⁵ fordul elő, aki tanár volt Sárospatkon 1561-től 1576-ig. A tanulónak használatára készült szójegyzék 10. csoportja szerint: *Adianton magnum Arua leany haia*, a 13. csoport szerint pedig: *Ca-*

⁵ MELICH J.: Szikszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéke 1590-ből. 1906.

pillus veneris Arua leány haia. A későbbi irodalomból csak TORKOS, CSAPÓ és VESZELSZKI adatait említem, noha mások munkáiban is előfordul. TORKOS JUSZTUSZ JÁNOS szerint⁶ 1745-ben az Igaz árva leány haja a herba adianthi nigri seu capilli Veneris, viszont a közönséges árva leány haja a herba adianthi vulgaris seu filiculae capillaris. CSAPÓ JÓZSEF 1775-ben⁷ egyetlen névhalmazba csapta össze e növényeket: „Aranyos Paprád. Árvalány haja, Szent Ilona füve. Adiantum aureum, Asplenium, Trichomanes, Polytrichum officinarum“. VESZELSZKI 1798-ban⁸ hasonlóképpen cselekszik: „Adiantum aureum, Capillus Veneris, Árva leány haja.“

Mint ezekből kiderül, árvalányhajnak a XVIII. század végéig többféle növényt neveztek, főleg páfrányokat, minő az *Adiantum capillus veneris*, többféle *Asplenium*-faj, de ezeken kívül a *Polytrichum commune* nevű mohát is. A hazai irodalomban csak termet és ritkaság szerint különböztették meg ezeket az árvalányhajakat, azonban a német füveskönyvek⁹ DIOSKORIDES és TEOPHRASTUS nyomán fekete és fehér árvalányhajakat is megkülönböztettek, természetesen a páfrány levélnyelének sötétbarna és zöld színe szerint. A *Stipa pennata* is fehér árvalányhaj néven jelenik meg a magyar irodalomban. Úgy látszik, LUMNITZER használta a fehér árvalányhaj nevet először a *Stipa pennata* magyar neveként; 1791-ben pozsonyi flóraművében¹⁰ olvassuk: „Stipa pennata. Hungaris Fejér árva. Leányhaj. Tollufü.“ Kétségtelen, hogy DIÓSZEGI is LUMNITZER műve nyomán nevezte árvalányhajnak a *Stipa pennata* nevű fűvet s a XIX. század magyar irodalma DÓSZEGI füveskönyvéből tanulta ennek a névnek újmódi használatát.

A fent elmondottakból azonban nemesak azt tanuljuk meg, hogyan jutott a *Stipa pennata* az árvalányhaj névhez, hanem azt is, miképpen keletkezett ez a név. Árvalányhaj ugyanis ezek szerint a *Capillus Veneris* magyar fordítása és nem lehetetlen, hogy éppen SZIKSZAI FABRICIUSZ BALÁZS fordította le ilyen módon a ma Vénushajként ismert páfrány ókori latin nevét. Hogy pedig miért fordította Venus nevét árvalánynak, az a magyarázata, hogy árvalány Venus papnőinek falusi gúnyneve. Igaz ugyan, hogy csak a modern naturalisztikus szépirodalom ismeri, de kérdésemre MÓRICZ ZSIGMOND levélben bizonyította, hogy „a nép nyelvéből való, rajtam kívül SZÉP ERNŐ is megtalálta Szoboszlón és hozta.“ Kétségtelenül ismerte azonban e szó hasonló jelentését ZICHY MIHÁLY is, bizonyítja „Árva leány sorsa“ című 1886-ban készült és sokszorosításban közkézen forgó rajza.

A föntiek teljes nyelvtani magyarázatát adják az árvalányhaj nevének. De csak a nyelvtanít s ez a magyarázat még távolról sem felelet arra a kérdésre, hogyan jutott az árvalányhaj tollas forgója a kalapra. A *Stipa pennata* tollas forgójáról vett hasonlat, melyen az árvalányhaj nevének levezetése alapul, ennek az érdekes növénynek nem az egész története, hanem történetének csak első fejezete.

⁶ KÓSSA GY.: Régi magyar gyógyszernevek. 1911.

⁷ CSAPÓ J.: Új füves és virágos magyar kert. 1775.

⁸ VESZELSZKI A.: A növény palánták országából való erdei és mezsei gyűjtemény. 1798.

⁹ H. BOCK: Kreüterbuch. 1587. p. 190—191.

¹⁰ LUMNITZER I.: Flora Posoniensis. 1791. p. 46.

E történet folytatása a szignatura-tanhoz vezet bennünket. A régi ember szemében ugyanis olyanféle hasonlóságoknak, mint amilyen első tekintetre felötlik az emberi haj meg a hajszállhoz hasonló növény között, mélyebb értelme is volt, mint pusztán csak az alaki hasonlat. A primitív népek logikájában sokfelé kimutatták, hogy az ilyen hasonlóságot a természet jelének tartották, amely által a természet elárulja a növények rendeltetését. Sok gyógyszer eredete nyúlik vissza erre a babonára, melyet Európában egész tudománnyá épített ki a maga korának hírhedt orvosa, PARACELSUS.

5. kép. Árványhajrét a kecskeméti Bugacpusztán. (THAISZ L. felvétele.)

A különböző árványhajnak nevezett növények mind a „signum“ alapján nyerték nevüket, különös lenne tehát, ha kimaradtak volna a rendeltetéssel bíró, a maguk idejében officinálisnak nevezett növények sorából! A szignatura-tan logikája szerint az ember a hajszállhoz hasonló növénynek a hajzat bajában veszi hasznát, vagyis ilyen növény a természet útmutatása szerint hajnevelő szer. Valóban a régi magyar orvosok is ajánlották ilyen célra azokat a növényeket, melyeket talán még SZIKSZAI FABRICIUS BALÁZS nevezett a Capillus Veneris név nyomán árványhajnak. CSAPÓ JÓZSEF szerint az árványhaj külső haszna: „hajnevelésre; áztasd lúgos vízben, mosd a fejedet vele, a korpáját a főnek elveszi s az haját neveli“. VESZELSZKI ANTAL arra a kérdésre, honnan ered a Capillus Veneris, árványhaj név, így felel: „Azért nevezik így, mert ha lúgban élnek vele, szép vastag haját nevel.“

Ezek szerint nem kétséges, hogy a moha-árvalányhaját és a páfrány-árvalányhaját azért nevezte meg az ember, mert hajnövesztőszert látott bennük. Tehát a manapság üvegházakban és a virágkereskedések kirakataiban díszlő, kecses Vénusz-hajnak sem a szép termete szerezte meg az ember figyelmét, mint ma vélnők, hanem mint „hathatós” hajnövesztő terjedt el az üvegházakban.

A *Stipa pennata* nevű árvalányhajról ilyenféle rendeltetést sem külföldi, sem hazai munkában nem olvastam. De azért egyáltalában nem lehetetlen, hogy a „fehér árvalányhaj” is volt valaha hajnövesztő.

A *Stipa pennata*, mint annyi más, a régiek által figyelemre nem méltatott európai növény, CLUSIUS révén vonult be a botanikai irodalomba,¹¹ akit egyéb, már méltányolt érdemein kívül itt mint az agrostologia alapítóját kell említenem. CLUSIUS jól sikerült rajzát is közli 1601-ben *Spartum austriacum pennatum* néven, a szövegben pedig elmondja, hogy ez a fűféle növény bőven található Ausztria és Magyarország mezein, így Bádén hegyein és azon a hegyláncon, mely Bádentől a Dunáig nyúlik, de legszebben nő Bécsűj hely vadaskertjében. Az eredeti latin szöveg szerint: „Abunde hoc genus provenit in monte Badensibus thermis imminenti, totaque illa catena montium, qui inde ad Danubium usque procurrunt, praeterea ad silvulam Lachn, aliisque apertis et graminosis locis Austriae & Ungariae; sed omnium uberrime in Vivario illo Neapoli Austriae urbi contiguo, in quo uberius laetiusque provenit.”

CLUSIUS felfedezése nyomán a tollas-forgós árvalányhaj ismerete egész Európában általánossá vált s később az összefoglaló botanikai munkák mindig felemlítik, így például megtaláljuk a növényrendszertan előkészítői, BAUHIN és TOURNEFORT munkáiban is. Később azonban, hogy a XVII. század folyamán a szőke árvalányhaj elterjedt a kertekben is. Előbb bizonyára a botanikus kertekben és a ritkaságra vadászó főúri kertekben, később azonban a kisemberek házi kertjeiben is. Különösen ott ültették a kertekben, ahol vadon nem terem, tehát Európa északnyugati vidékein.¹² Később annyira elterjedt a kertekben, hogy a kertészeti munkák ma is foglalkoznak vele. Német kertészeti munkák révén jutott el kertészeti ismerete hozzánk is, ahol pedig annyi van belőle, hogy aligha ültette valaki a kertjébe. Nemrégiben megjelent magyarul nyelvű magismereti munkában¹³ olvasom a „Virágfélék magvetése” című fejezetben: „Az árvalányhaj (*Stipa*). Akármilyen földdel megelégszik, csak meleg természetű, napos fekvésű legyen. Sajátos kórószálka (így!) alakú magva márciustól—júliusig vethető kihűlt melegágyba, vagy szobában cserepekbe. A mag 0,5 cm vastagon takarandó alá és le kell azt nyomkodni. Csak 20—25 nap múlva kel ki. A kikelt és megerősödött palántákat kiültetjük.”

Kerti terjedésének magyarázatát többféle körülményben kereshetjük, melyeknek nyoma valószínűleg ma is él bizonyos német nevei-

¹¹ CLUSIUS: *Rariorum plantarum historia*. 1601. p. CCXXI—CCXXII.

¹² P. ASCHERSON és P. GRAEBNER: *Synopsis der mitteleuropäischen Flora*. 1899. II/I. p. 108.

¹³ LÁZÁR F. és SÁVOLY S.: *A jó mag és helyes magvetés*. 1923. p. 117.

ben. Így a türkischer Flachs név világosan CLUSIUS korára utal. Mert amit CLUSIUS korában „türkisch“-nek neveztek, az nem

6. kép. Árvalányhajról a nagymarosi Ördöghegyen; háttérben a Duna. (PÉNZES A. felvétele.)

mind volt török, hanem csak újdonság volt. Amerikai növények is terjedtek el török jelzővel ebben a török divatú korban, miként ezt

a kukorica törökbúza neve mutatja. A török virágok akkor Európa-szerte divatban voltak, de főleg Bécsen át vándoroltak az európai kertekbe. Tudjuk, hogy Bécsben a balkán-pannóniai flóraelemek is társultak az igazi török virágokhoz, valószínűleg ezek között volt a szőke árvalány is.

Hogy a botanikus és főúri kertekből milyen rendeltetéssel került az egyszerű házikertekbe, arra nézve is találunk útmutatást német neveiben.

Nem lehetetlen, hogy nevének szignatura-hagyományai alapján hajápolószer is volt szőkék számára. Erre abból is következtethetünk, hogy a szőke haját ma is általánosan mossák szalmával. Az is feltűnő jelenség, hogy az árvalányhaját Európa-szerte sárgítják. Ennek általánosan elterjedt módja a mészvízben való áztatás. Ha arra gondolunk, hogy a páfrány-árvalányhaját is lúgban kell áztatni használathoz, szabad talán ebben is bizonyos párhuzamra gondolni.

De lehet, hogy egyenesen azért terjedt el a házikertekben, mert tollas forgóját dísznek használták. E tekintetben *Pfingsthaar* neve szolgálhat irányításul. A pünkösdi csokorba a pompás piros bazsarózsahez kétségtelenül nagyszerűen illik a szőke árvalányhaj. A XVII. század virágkultusza ilyen alapon használhatta fel az árvalányhaját, majd pedig immortella-csokrok is készülhettek belőle, ebben a korban természetesen még inkább csak egyházi célra, Mária és a szentek szobrának lábához. Talán pünkösdi használatának hatása alatt vált divatossá az a különösen Csehországban elterjedt szokás, hogy az árvalányhaját pirosra festik.

S ha már csokorba kötötték, a kalapra is feltűzték, mikor annak ideje elérkezett. Ez azonban kétségtelenül utolsó fejezete az árvalányhaj történetének. A görögök és rómaiak csak füzérrel díszítették fejüket, kalapot nem hordtak. A kalap az északi barbárok találmánya s a harcias barbárok természetesen csak hozzájuk illő vadásztalizmánokat, győzelmi jelvényeket tűztek fel kalapdísznek, így vaddisznó agyarárt, zerge szőrét, fajdkakas tollát, a solymászok pedig kócsagtollat és a darvászok darutollat. De a XVIII. század végére nagyon megfogytak a vadak Európában s a vadászok is békésebb foglalkozás után néztek és békésebb trofeákat kerestek kalapjukra. Az alpesi vadászból később túristavezető lett s az alpesi túristavezető havasi gyopárt tűzött kalapjára a zergeszőr vagy a fajdtoll helyére. Másutt, így Wallisban, hol az árvalányhaj 1950 méter magasságban is dísz a rétnek, az árvalányhaj került a túristavezető kalapjára.

A XIX. században nyugaton és Közép-Európában lehanyaglott az árvalányhaj dicsősége, viszont a magyar keleten ekkor kedvelték meg és itt csakhamar úgy meghódította a sziveket, hogy valósággal nemzeti jelképpé avatták. Hogy ismerete csak későn és a nyugati országhatáron át jött, bizonyítják a történeti adatok. A XVIII. század utolsó tizedében, mikor LUMNITZER Pozsonyban már megkülönböztette, keleten CSAPÓ és VESZELSZKI még mit sem tudnak róla, csak a régiiek árvalányhaját ismerik. Népszerűségét a magyarság körében kétségtelenül PETŐFI és TOMPA alapította meg, akik egyszersmind irodalmivá tették e szó használatát.

Budapesten fordította németre „Waisenmädchenhaar“-nak¹⁴ KERNER ANTAL is, a magyar puszták osztrák rajongója s KERNER nyomán annyira elterjedt ez a neve a német irodalomban, hogy a legújabb kertészeti munka¹⁵ is ezen a néven ismeri.

TOMPA MIHÁLY, a virágregék érzelmes lelkű költője, a csendes esti szél bús leányaként személyesítette meg az árvalányhaját és a hűség jelképévé avatta:

Legények a leányhoz	Bús Árvalány hajából
Hogy hívek legyetek,	Bokrétát kössetek.

Ez ugyan éles ellentétben áll az árvalány jelentésével, de nagyon jól illett annak a kornak felfogásához és TOMPA idealizmusához. Ebben különben azóta sokan követték a példát, így avatta kaméliás hölgygé az irodalomban DUMAS is a párizsi demimonde-ot.

PETŐFIN, TOMPÁN és KERNEREN kívül MAKART HANS is szerepet játszott az árvalányhaj legújabb népszerűségének megalapításában. MAKART a monarchia egyik legdivatosabb bécsi festője volt a hetvenes években, széles népszerűségének emlékét ma is őrzi a makart-esokor és a makartkalap. A makartesokor divatjával terjedt el a szalonokban az árvalányhaj is.

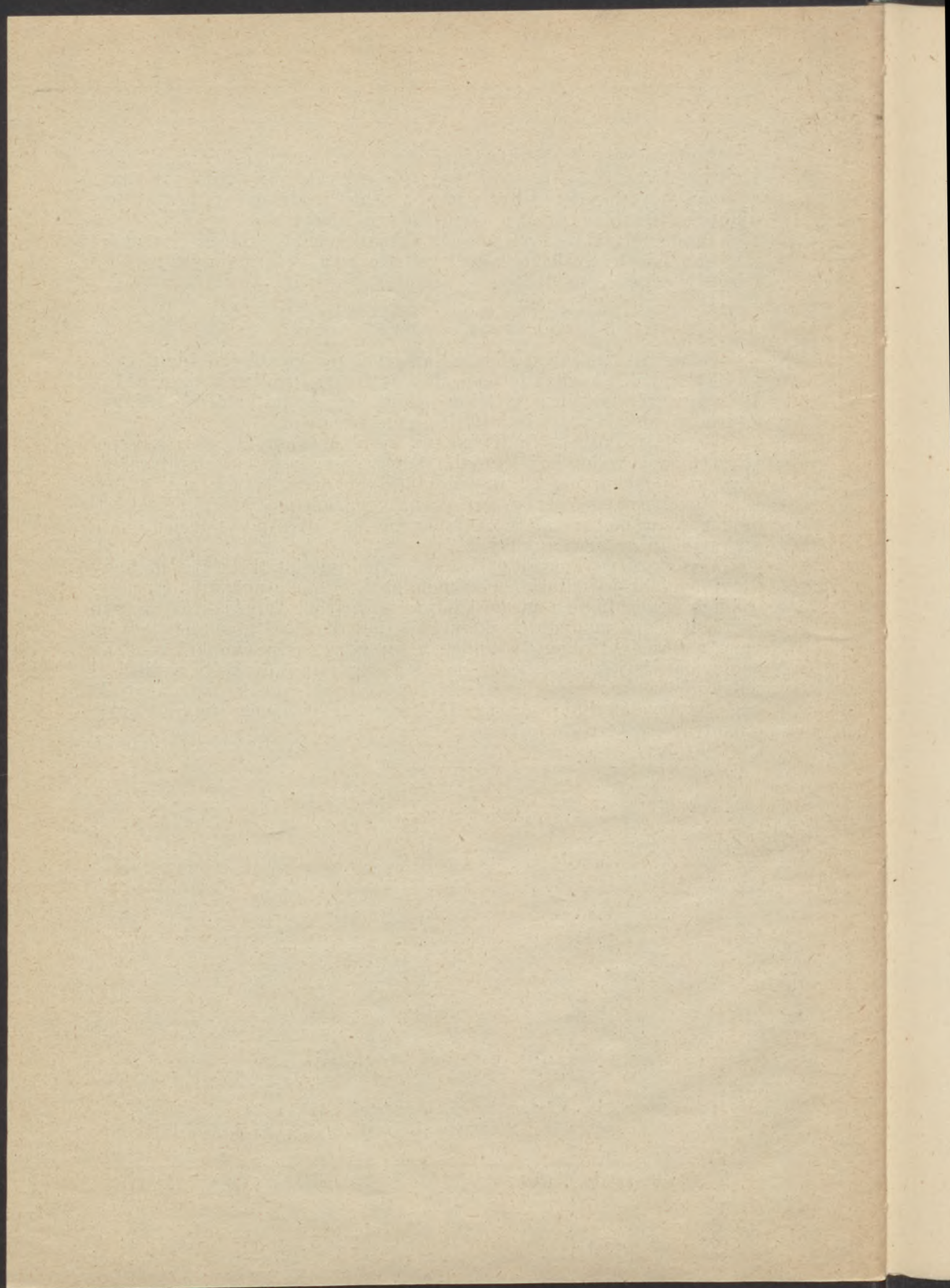
Végigkísérve hosszú útján az árvalányhaját, kétségtelen, hogy sorsa legalább is változatosnak mondható. S bár a magyarság aránylag nem régen tűzte a pörge kalapra szép szőke forgóját, azt hiszem mégis itt és a magyar cserkész kalapján díszlik legméltóbb helyén, mert a természet magyar földet, a mi Középhegységünket rendelte az árvalányhaj egyik őshazájának, hol már millió évek óta egyik legjellemzőbb eleme a növényzetnek. Nem túlzás tehát, ha azt mondjuk, hogy az árvalányhaj a magyar föld szeretetének meleg sugarait ontja a magyar cserkész kalapján.

Dr. Rapaics Raymund.

¹⁴ A. KERNER: Das Pflanzenleben der Donauleander. 1863. p. 94.

¹⁵ E. SILVA TAROUCA és C. SCHNEIDER: Unsere Freiland-Studen. 4. Aufl. 1927. p. 556.

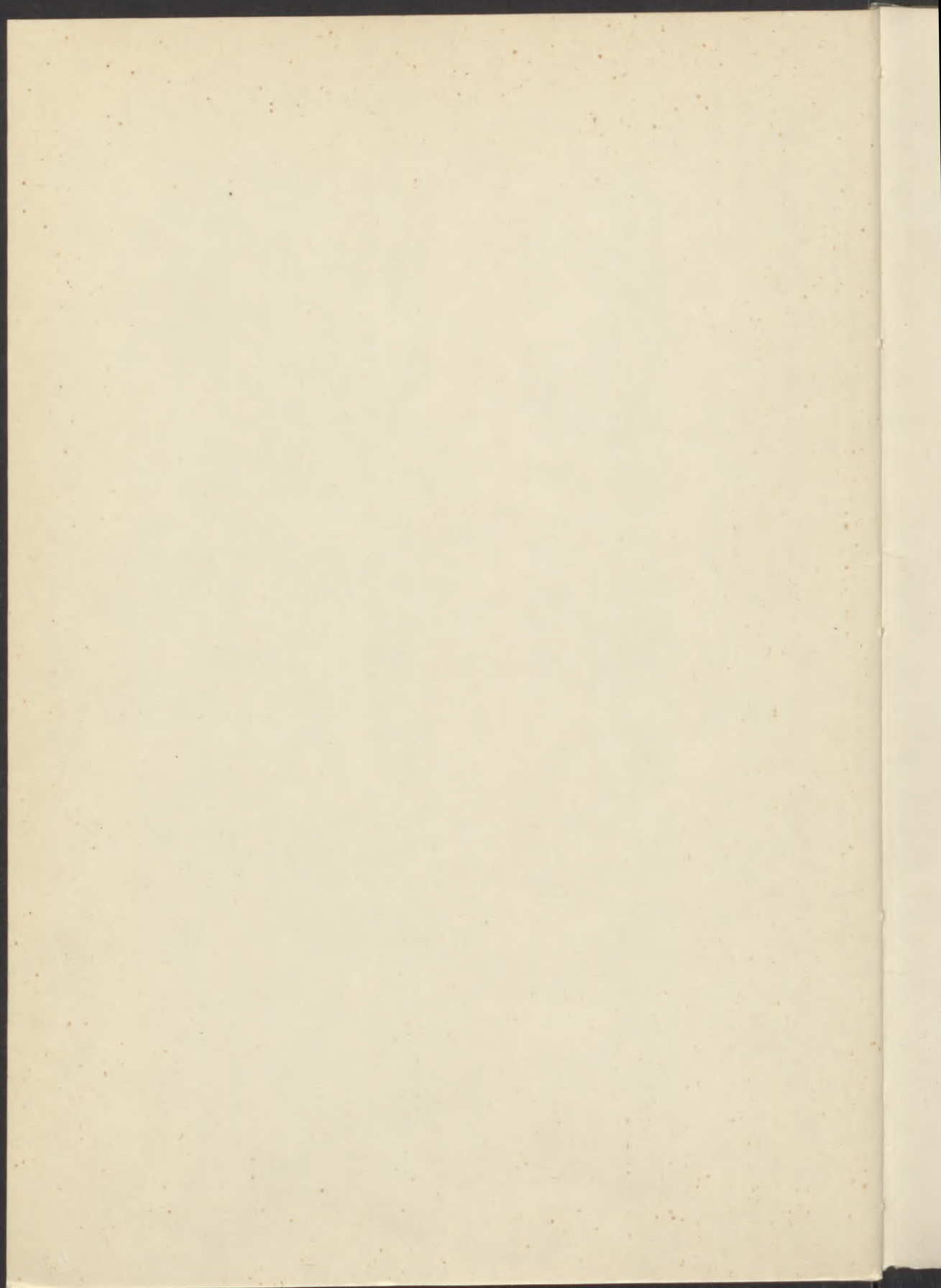

1973 DEC 29

